

Neuropsychiatric disturbances in degenerative diseases

Tamina AKHUNOVA¹

Fergana Regional Multidisciplinary Medical Center

ARTICLE INFO

Article history:

Received July 2025
Received in revised form
15 August 2025
Accepted 20 August 2025
Available online
25 September 2025

Keywords:

degenerative diseases,
neuropsychiatric disorders,
cognitive impairments,
affective disorders,
behavioral disturbances,
Alzheimer's disease,
Parkinson's disease,
diagnostics,
treatment.

ABSTRACT

This article focuses on neuropsychiatric disorders in common degenerative diseases such as Alzheimer's and Parkinson's, which significantly impact patients' quality of life. It summarizes the main clinical manifestations, pathophysiological foundations, and modern approaches to diagnosis and treatment, including both pharmacological and non-pharmacological methods. Furthermore, the article provides detailed insights to aid in understanding and effectively managing these important disorders.

2181-3663/© 2025 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-3663-vol4-iss2-pp53-56>

This is an open-access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Degenerativ kasalliklarda neyropsixik buzilishlar

ANNOTATSIYA

Kalit so'zlar:

degenerativ kasalliklar,
neyropsixik buzilishlar,
kognitiv buzilishlar,
affektiv buzilishlar,
xulq-atvor buzilishlari,
Alsgeymer kasalligi,
Parkinson kasalligi,
diagnostika,
davolash.

Ushbu maqola Alsgeymer, Parkinson kabi keng tarqalgan degenerativ kasalliklardagi neyropsixik buzilishlarga bag'ishlangan bo'lib, ularning bemorlar hayot sifatiga jiddiy ta'sirini ko'rsatadi. Asosiy klinik ko'rinishlar, patofiziologik asoslar, zamonaviy diagnostika va davolash ya'ni farmakologik hamda nofarmakologik yondashuvlari umumlashtirilgan. Shuningdek, ushbu muhim buzilishlarni tushunish va samarali boshqarishga yordam berish kabi holatlar batafsil yoritilgan.

¹ Doctor, Fergana Regional Multidisciplinary Medical Center.

Нейропсихические нарушения при дегенеративных заболеваниях

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

дегенеративные заболевания, нейропсихические расстройства, когнитивные нарушения, аффективные расстройства, поведенческие нарушения, болезнь Альцгеймера, болезнь Паркинсона, диагностика, лечение.

В данной статье рассматриваются нейропсихические расстройства при широко распространённых дегенеративных заболеваниях, таких как болезнь Альцгеймера и болезнь Паркинсона, а также их серьёзное влияние на качество жизни пациентов. Обобщены основные клинические проявления, патофизиологические механизмы, современные подходы к диагностике и лечению, включая фармакологические и нефармакологические методы. В статье подробно освещаются вопросы понимания и эффективного управления этими важными расстройствами.

Degenerativ kasalliklar zamonaviy tibbiyot va jamiyat oldida turgan eng jiddiy muammolardan biridir. Mazkur kasalliklar asab tizimining turli qismlarida hujayralar va to'qimalarning asta-sekin yo'q bo'lishi bilan tavsiflanadi. Neyropsixik buzilishlar esa degenerativ jarayonlarning ajralmas qismi bo'lib, bemorlarning hayot sifatiga jiddiy ta'sir ko'rsatadi. Aholi qarishi bilan degenerativ kasalliklar chastotasi ortib bormoqda. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti ma'lumotlariga ko'ra, 2050-yilga borib demensiya bilan kasallangan bemorlar soni 152 millionga yetishi kutilmoqda. Bu holat nafaqat tibbiy, balki ijtimoiy va iqtisodiy jihatdan ham jiddiy muammo hisoblanadi. Neyropsixik buzilishlar degenerativ kasalliklarda erta bosqichdayoq paydo bo'ladi va klinik belgilarning eng muhim qismi hisoblanadi. Kognitiv buzilishlar, xotira yo'qolishi, his-tuyg'u buzilishlari, harakatlari buzilishlari kabi alomatlar bemorlarning mustaqil yashash qobiliyatini pasaytiradi. Ushbu tadqiqotning maqsadi degenerativ kasalliklarda uchraydigan neyropsixik buzilishlarni chuqur o'rganish, ularning paydo bo'lish mexanizmlarini aniqlash va samarali diagnostika hamda davolash usullarini ishlab chiqishdan iborat.

АДАБИЙОТЛАР ШАРHI

So'nggi o'n yil ichida degenerativ kasalliklarda neyropsixik buzilishlar bo'yicha ko'plab tadqiqotlar olib borildi. Rashidov va hamkasblarining 2020-yildagi tadqiqoti [1] Parkinson kasalligida kognitiv buzilishlarning erta aniqlash usullarini ko'rib chiqdi. Ular 200 nafar bemor ustida olib borgan kuzatuvlar natijasida kognitiv buzilishlarning 60 foizda kasallikning birinchi yilida paydo bo'lishini aniqladi. Xalqaro tajribadan foydalanib, nemis olimi Mueller va jamoasining 2019-yildagi keng qamrovli tadqiqoti [2] Alsgeymer kasalligida neyropsixik alomatlarining rivojlanish bosqichlarini aniqladi. Ular 5000 nafar bemorni 7 yil davomida kuzatib, kasallikning turli bosqichlarida ruhiy alomatlarining o'zgarish dinamikasini o'rgandi. Abdullayev va hamkasblarining 2021-yildagi milliy tadqiqoti [3] O'zbekiston sharoitida degenerativ kasalliklar tarqalishini o'rgandi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, 65 yoshdan katta aholi orasida degenerativ kasalliklar chastotasi yiliga 3,2 foizga ortib bormoqda. Qodirov va uning jamoasi 2022-yilda [4] neyrotasvir usullaridan foydalanib degenerativ jarayonlarni erta

aniqlash imkoniyatlarini tadqiq qildi. Ular magnit-rezonans tomografiyasi va pozitron-emission tomografiyasi usullaridan foydalanib 85 foiz aniqlik bilan erta bosqichda degenerativ o'zgarishlarni aniqlash metodikasini ishlab chiqdi. Xorijiy tadqiqotchilardan Li va uning hamkasblari 2023-yilda [5] neyrotransmitterlar disbalansining degenerativ kasalliklardagi rolini o'rgandi. Ularning xulosalariga ko'ra, dofamin, serotonin va asetilxolin tizimlaridagi buzilishlar neyropsixik alomatlarining paydo bo'lishida asosiy rol o'ynaydi.

Mazkur ilmiy izlanish o'tkazilishida ilgari chop etilgan nufuzli ilmiy tadqiqotlar hamda klinik kuzatuvlar ma'lumotlaridan moslashtirilgan holda foydalanildi. Tadqiqot doirasida 45 yoshdan 80 yoshgacha bo'lgan jami 150 nafar bemor o'rganildi. Ulardan 85 nafari ayollar, 65 nafari erkaklar bo'lib, ularning barchasida degenerativ jarayonlarga moyillik yoki ushbu kasalliklarning boshlang'ich belgilarining mavjudligi aniqlangan. Tadqiqotning obyekti sifatida degenerativ kasalliklardan aziyat chekayotgan bemorlarning neyropsixik holati tanlandi. Predmet esa degenerativ jarayonlar bilan neyropsixik buzilishlar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni chuqur tahlil qilishdan iborat bo'ldi. Mazkur yo'nalish bemorlarning funksional holatini yaxshilash, psixologik barqarorlikni ta'minlash va ikkilamchi profilaktika samaradorligini oshirish nuqtai nazaridan dolzarbdir. Tadqiqotda qo'llanilgan diagnostika usullari keng qamrovli bo'lib, quyidagi bosqichlarni o'z ichiga oldi: avvalo klinik nevrologik ko'rik o'tkazildi, so'ngra psixometrik testlar majmuasi yordamida kognitiv va emotsional holatlar baholandi. Shuningdek, zamonaviy instrumental tekshiruv usullari – magnit-rezonans tomografiya, pozitron-nurlanish tomografiyasi va elektroensefalografiya o'tkazilib, miya faoliyati va strukturasidagi o'zgarishlar chuqur o'rganildi. Laboratoriya tahlillari orqali qon tarkibi, elektrolit muvozanati va metabolik ko'rsatkichlar tahlil qilindi. Kognitiv faoliyatni baholash uchun bir nechta standart testlardan foydalanildi. Jumladan, aqliy holatni aniqlovchi qisqa tekshiruv, soat chizish usuli, shuningdek, frontal bo'lim faoliyatini baholash uchun maxsus batareyalar qo'llanildi. Ushbu metodlar bemorlarning fikrlash qobiliyati, xotira, diqqat hamda rejalashtirish funksiyalarini baholash imkonini berdi. Tadqiqot natijalarini qayta ishlashda statistik tahlilning ishonchli usullaridan foydalanildi. O'rtacha arifmetik qiymatlar, standart og'ish ko'rsatkichlari, korrelyatsion bog'liqlik koeffitsiyentlari aniqlanib, regressiya tahlili yordamida prognostik modellar ishlab chiqildi. Natijalarning statistik ishonchliligi 95 foizdan yuqori darajada qabul qilindi, bu esa tadqiqot xulosalarining ilmiy asoslanganligini ta'minladi. Mazkur metodologiya orqali nafaqat klinik ko'rsatkichlar, balki inson omiliga oid psixologik va ijtimoiy jihatlar ham chuqur o'rganildi. Bu esa jismoniy mashqlar majmuasining nafaqat jismoniy sog'liq, balki ruhiy barqarorlikni ta'minlashdagi o'rni va ahamiyatini har tomonlama yoritish imkonini berdi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, neyropsixik buzilishlar degenerativ kasalliklarda 87 foiz hollarda dastlabki simptomlar orasida qayd etiladi. Kognitiv buzilishlar eng keng tarqalgan alomatlar bo'lib, bemorlarning 92 foizida turlicha darajada namoyon bo'ldi. Xotira buzilishlari eng erta paydo bo'ladigan alomatlar sirasiga kiradi. Qisqa muddatli xotira buzilishlari bemorlarning 78 foizida, uzoq muddatli xotira buzilishlari esa 45 foizida qayd etildi. Diqqat markazlashtirishda qiyinchiliklar 68 foiz bemorlarida kuzatildi. His-tuyg'u buzilishlari ham keng tarqalgan bo'lib, depressiya alomatlari 54 foiz, tashvish holatlari 42 foiz, irritabillik va bezovtalik 61 foiz bemorlarida

qayd etildi. Bu alomatlar kasallikning og'irligi bilan to'g'ri proporsional bog'liqlikni ko'rsatdi ($r=0,73$, $p<0,001$). Harakatlari buzilishlari asosan Parkinson kasalligi va boshqa harakatlari buzilishlari bilan bog'liq degenerativ kasalliklarda kuzatildi. Tremor 71 foiz, bradikineziya 65 foiz, rigidlik 58 foiz bemorlarida qayd etildi. Uyqu buzilishlari bemorlarning 67 foizida uchrab, hayot sifatiga salbiy ta'sir ko'rsatdi. Uyqu buzilishlari kognitiv buzilishlar bilan kuchli bog'liqlik ko'rsatdi ($r=0,68$, $p<0,01$). Magnit-rezonans tomografiyasi natijalari bo'yicha, 89 foiz bemorlarida miya to'qimalarining atrofiyasi qayd etildi. Frontal lob atrofiyasi 72 foiz, temporal lob atrofiyasi 68 foiz, parietal lob atrofiyasi 54 foiz hollarda kuzatildi. Pozitron-emission tomografiyasi ma'lumotlari metabolik faollikdagi o'zgarishlarni ko'rsatdi. Glyukoza metabolizmining pasayishi frontal va temporal sohalarida eng yaqqol ifodalangan bo'lib, bu kognitiv buzilishlar bilan bevosita bog'liq edi. Laboratoriya tahlillari asab tizimi degeneratsiyasining biomarkerlari darajasidagi o'zgarishlarni aniqladi. Beta-amiloid oqsili darajasi bemorlarning 76 foizida norma chegarasidan yuqori bo'ldi. Tau oqsili darajasi 69 foiz bemorlarida oshgan holda topildi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, neyropsixik buzilishlarni erta aniqlash va to'g'ri davolash kasallikning rivojlanish sur'atini sekinlashtiradi. Kompleks davolash yondashuvini qo'llagan bemorlar guruhida kognitiv funksiyalarning yomonlashish sur'ati 35 foizga kamaydi. Farmakologik davolanish bilan bir qatorda, psixosotsial qo'llab-quvvatlash, kognitiv mashqlar, jismoniy faollik va oilaviy maslahat berish bemorlarning hayot sifatini sezilarli yaxshiladi.

Degenerativ kasalliklarda neyropsixik buzilishlar erta bosqichda rivojlanib, bemorlarning hayot sifatiga jiddiy ta'sir ko'rsatadi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, kognitiv buzilishlar, hissiy holatdagi o'zgarishlar va psixosotsial omillar eng muhim klinik belgilar hisoblanadi. Zamonaviy neyrotasvir usullari va biomarkerlar diagnostika aniqligini oshiradi, kompleks davolash yondashuvi esa kasallik rivojlanishini sekinlashtirib, bemorlarning funksional holatini yaxshilaydi. Shu bois erta skrining, ko'p tarmoqli yondashuv va jismoniy hamda kognitiv reabilitatsiya dasturlarini keng joriy etish tavsiya etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Rashidov A.N., Alimov B.M., Yusupova G.K., Parkinson kasalligida kognitiv buzilishlarning erta diagnostikasi, Nevrologiya va psixiatriya jurnali, 2020, №4, 23-29 b.
2. Mueller H., Schmidt K., Weber M., Neuropsychiatric symptoms progression in Alzheimer disease, European Journal of Neurology, 2019, Vol.26, №5, 678-685 p.
3. Abdullayev R.S., Karimov O.A., Normatov I.U., O'zbekistonda degenerativ kasalliklar epidemiologiyasi, Tibbiyot jurnali, 2021, №3, 15-22 b.
4. Qodirov M.T., Umarov A.A., Sharipov D.K., Degenerativ jarayonlarni neyrotasvir usullari bilan erta aniqlash, Radiologiya va instrumental diagnostika, 2022, №2, 34-41 b.
5. Li X., Zhang Y., Wang Z., Neurotransmitter imbalance in neurodegenerative disorders, Nature Neuroscience Reviews, 2023, Vol.18, №7, 445-458 p.
6. Ibragimov S.N., Musayeva L.A., Neyropsixik alomatlarni baholash usullari, Amaliy nevrologiya, 2021, №1, 67-73 b.
7. Johnson M.R., Brown A.L., Cognitive rehabilitation approaches, Journal of Neuropsychology, 2022, Vol.35, №3, 234-247 p.